

de mange »par courtoisie«, følger det almindelige vest- og sydeuropæiske skema, men Pairs de France kræver lige som Grander af Spanien en nærmere terminologisk redegørelse. Til at forstå og vurdere prædikater og titler også i fortidens Rusland, i den muslimske verden, i Indien og i det Fjerne Østen er bogen et godt hjælpemiddel. Indholdsfortegnelsen er overskuelig, navne- og stedregistret er udmærket.

Betragter man bogen som et bidrag til socialhistorien, er det som at færdes i en skygernes verden. Trods billedblades glæde ved det blå blod har praktisk talt kun Storbritannien en endnu levende adelstradition, og de resterende monarkiers tal er ringe. Men indtil første verdenskrig prægede, trods industrialismens voksende omformning af samfundene, det feudale og bureaukratiske aristokrati mange af Europas lande. Og i mellemkrigstidens Polen og Ungarn, Italien og Spanien var »le Second Ordre« en betydningsfuld politisk, økonomisk og kulturel faktor. Den sociale historie har gradvist udviklet sig, især som et led i de forskellige befolkningsgruppers selvhævdelse og opstigning til den politiske magt. Bourgeoisiet, bondestanden og arbejderklassen har succesivt været hovedtemaer. Ved at redegøre for nogle i sin tid vigtige formaliteter belyser Hamoir nogle af fortidens vigtige realiteter og bidrager dermed til et ofte forsømt område af samfundshistorien.

Jørgen Tvevad

Philip Grierson: Numismatics. Oxford University Press, 1975. x+211 s., illstr. £ 3.95 indbundet (paperback £ 1.50).

Philip Grierson, professor i Cambridge og Bruxelles, er en af vor tids kendteste middelaldernumismatikere. Han har flere gange demonstreret sin all-round orientering, bl. a. ved den sidste udgave af den ræsonnerende *Bibliographie Numismatique* (Bruxelles 1966). Ud over at være en stringent forsker har han en glimrende fremstillingsevne, og hans indføring i numismatik for historikere vil sikkert vise sin nytte i mange år. Bogen præsenterer europæisk og asiatisk møntvæsen gennem tiderne, men særlig interesse har afsnittene om mønttyper og -indskrifter, møntfremstilling og numismatisk teknik. Kapitlet om de forskellige typer af møntfund, hvis klassifikationsprincipper, som forfatteren selv bemærker, kan være indbyrdes modstridende, har allerede vakt diskussion (se Otto Mørkholm i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1975, s. 147). Bogen afsluttes med et afsnit om museer, mønthandel og møntsamlere, hvori der kommer nyttige bemærkninger om betingelserne for numismatisk forskning samt en bibliografi. Den er i 1976 kommet i en fransk udgave.

Forfatteren belyser sit emne med gode eksempler. Enkelte synspunkter kan dog virke provokerende. Der er således næppe mange moderne nordiske museumsfolk eller videnskabsmænd, der vil gå ind for Griersons idé om, at møntfund efter bearbejdning og publikation i almindelighed ikke skal holdes samlet, men tværtimod kan spredes f. eks. til private samlere for studiebrug (s. 139). Forfatteren er dog her i overensstemmelse med vor kendteste ældre middelaldernumismatiker, Christian Jürgensen Thomsen, der som Grierson forenede pasningen af en privat møntsamling med fremragende tjeneste overfor offentligheden.

Jørgen Steen Jensen

Lars Bugge Andersen, H. Toft Jensen, Viggo Plum og Søren Villadsen: Samfundsanalyse og Erhvervsstruktur. Kbh., Paludans Fiol-bibliotek, 1974.

Forfattergruppen Bugge Andersen, Toft Jensen, Plum og Villadsen, alle samfundsfagskandidater, har i en årrække samarbejdet om en række undersøgelser af kommuneud-

vikling, og de har offentliggjort flere resultater fra arbejdet, vigtigst den monumentale forskningsrapport »Lokalsamfund og Landspolitiserings«. Det foreliggende værk er en slags biprodukt fra arbejdet med deres hovedkilde, folketællingerne. Det er en forbrugervejledning for den, der vil benytte folketællingernes erhvervsoplysninger til analyser over tid.

Folketællingernes regelmæssighed, ensartethed og fuldstændighed gør dem til den væsentligste kilde til studiet af befolkningsudviklingen. Mens det ikke volder større problemer at sammenligne de demografiske oplysninger som køn, alder og civilstand fra forskellige tællinger, så er der langt flere vanskeligheder med erhvervsoplysningerne, fordi opgørelsesmåden er forandret en del gange i tidens løb. Forfatterne vil klarlægge disse forskelle, vel at mærke på en måde, så det bliver muligt at korrigerer tallene og konstruere ensartede størrelser.

Værket er formet som en håndbog, der i tre dele kortlægger forholdet mellem folketællingernes erhvervsoplysninger 1901-1970. I det første afsnit redegøres der for de enkelte erhvervsoplysninger og de (ofte forskellige) måder, de er opgjort på: forsøger, erhvervsaktiv, fag, erhverv, arbejdsstilling. Næste afsnit gennemgår kronologisk de enkelte tællinger og deres kriterier samt den erhvervsfordeling, de når frem til. Endelig søger tredje afsnit at gøre alle tællingerne sammenlignelige ved at omregne dem efter ensartede kriterier, nemlig 1950-tællingens. Tabeller viser for hver tælling, hvor mange individer, der skal overflyttes fra en kategori til en anden, og det udregnes, hvilken betydning denne korrektion får for befolkningssammensætningen i landet som helhed, og i hovedlandsdelene. Derimod rejser korrektioner på kommuneniveauet store vanskeligheder, fordi der ikke findes tilstrækkeligt detaljerede oplysninger til, at man kan foretage overflytninger som på de højere planer. Dette problem er principielt uløseligt, men trods svære betænkeligheder finder forfatterne alligevel, at en korrektion på grundlag af gennemsnit for kommunetyper giver mere sammenlignelige resultater end ingen korrektion. De opstiller derfor for hver tælling en række tommelfingerregler for, hvorledes kommuncopgørelser kan gøres sammenlignelige med 1950-tællingens tal. Fx.: Man bør for 1906-tællingen overføre 2 % af hovedgruppen »handel og håndværk« til hovedgruppen »andet og uangivet« for alle kommunetyper.

Bogen er således et rent praktisk hjælpemiddel. Men i et par indledende afsnit beskæftiger den sig med nogle mere teoretiske problemer ved anvendelsen af statistik, der (som næsten alle andre kilder) oftest er blevet til med et andet formål og i en anden form, end den der umiddelbart passer til den enkelte forskers behov. Forfatterne beskriver problemet på den måde, at samfundets mangfoldighed (det konkrete niveau) i folketællingen forenkles til nogle få overskuelige kategorier (det statistiske niveau), som kan være mere eller mindre egnet til den teoretiske interesse for erhvervsstruktur, som forskeren har (det abstrakte niveau). Nu hører folketællingerne til de kilder, som anvendes af de mest forskelligartede forskningsgrene, og de må derfor indpasses i de mest forskelligartede problemstillinger og begrebsapparater. Som eksempler nævnes, at økonomer og kulturgeografer benytter erhvervsstruktur som en indikator for økonomisk udviklingsgrad, og at mange adfærdsvidenskaber, bl. a. valgforskningen, bruger erhvervsoplysninger som determinerende baggrundvariable. Alt efter forskerens formål og teori-ramme må han i hvert tilfælde tage stilling til, hvor anvendelig folketællinger er som kilde, og forfatterne gør ikke noget forsøg på at give en samlet oversigt over anvendelsesmulighederne. Men de giver eksempler på to problemkredse, hvor de mener, at folketællingsoplysninger kan indpasses i teorirammen. Det ene er studiet af industrialisering og urbanisering, hvor centrale variable som vandringernes omfang og art og forandringer i lokalsamfundenes sammensætning kan hentes fra folketællingerne. Det andet

er en marxistisk klasseanalyse, hvor en passende kombination af tællingernes erhvervs-hovedgrupper og stillingskategorier efter forfatterens mening kan give en beskrivelse af klassestrukturen i et område.

Det foreliggende værk har et snævert sigte, og det har vel kun interesse for brugere af folketællingsoplysninger. Men disse har hermed fået et nyttigt og instruktivt hjælpemiddel i hænde, som kan bidrage til at overvinde de næsten prohibitive sammenlignelighedsproblemer, og derved vil det forhåbentlig gøre folketællingerne til et mere anvendt materiale til dynamisk analyse inden for social og økonomisk historie.

Torben Worre

D. V. Glass & R. Revelle (eds.), Population and Social Change. VIII + 520 s. Edw. Arnold Publishers Ltd., London, 1972.

Hvad kan der læres af industrilandenes erfaringer m.h.t. samspillet mellem økonomisk vækst og humane befolkningers vækst og sociale struktur? Denne problemstilling, der indtager en central plads i samfundsforskningen og i den aktuelle økonomisk- og socialpolitiske debat verden over, danner baggrunden for den stærkt intensiverede dyrkelse af historiske befolkningsstudier, særlig siden afslutningen af anden verdenskrig. Af den rigelige flora af publikationer fortjener særlig at fremhæves Anciennes families genevoises (1956) af den fremtrædende franske demograf og statistiker Louis Henry, og *The Demography of the British Peerage* (1964) af den engelske demograf T. H. Hollingsworth. Disse værker danner epoke både med hensyn til informationsbehandling og til præsentation af de indvundne historisk-demografiske forskningsresultater.

Det foreliggende værk giver med sine to indledningskapitler og 24 artikler et broget og kaleidoskopisk billede af forskellige forskningsbestrebelse, som i slutningen af 1960'erne var i gang indenfor så forskelligartede områder som 'den demografiske transition' (d.v.s. det generelle fertilitets- og dødelighedsfald), før-transitionelle samfunds demografi (med bidrag både fra aktuelle i- og u-lande), sociale karakteristika ved emigranter fra United Kingdom til USA i slutningen af forrige århundrede, befolkningshistoriens stilling indenfor den almindelige historieskrivning og indarbejdelsen af historisk-demografiske forskningsresultater i fremstillinger af sociologisk, økonomisk og historisk karakter. Bidragyderne frembyder efter faglig baggrund et broget opbud indenfor områder som sociologi, historie, demografi, biologi, medicin og økonomi.

Ved studiet af den demografiske transition står spørgsmålet om aktiv begrænsning af den ægteskabelige fertilitet med rette i forgrunden. De mange familierekonstitutionsstudier, der på sognebasis er fulgt i kølvandet af Henry's Genève-studie, har i modsætning til denne og Hollingsworth's adelsdemografiske undersøgelse ikke tilvejebragt afgørende yderligere beviser for eksistensen af bevidst fertilitetskontrol indenfor ægteskab forud for det generelle fertilitetsfald i i-landene i nyere tid. Årsagerne hertil er flere, bl. a. at de rekonstituerede populationer så at sige uden undtagelse er for små og den grundlæggende kildekritik for lemfældig til, at der kan tillægges beregningsresultaterne større betydning. Hertil kommer, at der i sognestudierne sjældent eller aldrig tages hensyn til de rekonstituerede familiers repræsentativitet.

Så tidligt som i 1798 gjorde T. R. Malthus opmærksom på vielsesalderens betydning for fertilitetsniveauet i befolkningen som helhed i de samfund, hvor størstedelen af fødslerne finder sted indenfor ægteskab. Denne problemstilling tages op af M. Drake i et essay om fertilitetskontrol i det før-industrielle Norge. Sænkning af fødselstallet gennem udskydelse af ægteskab er selvsagt *ikke* bevis for aktiv begrænsning af den ægteskabelige